

Een school zonder vakken: lederwijs laat kinderen zelf kiezen wat ze leren

(gepubliceerd in *JSW*, 2004, 88(10), 16-18)

Basisschool De Ruimte in Soest is een lederwijs-school. lederwijs-scholen zijn particuliere scholen die door ouders worden gerund. Op deze scholen mogen kinderen doen wat ze willen. Er zijn geen vakken en geen klassen, geen toetsen en geen rapporten. De kinderen zijn zelf verantwoordelijk voor wat ze leren. Werkt dat en hoe gaat dat dan eigenlijk? JSW sprak met Peter Hartkamp, medeoprichter van lederwijsschool Soest 'De Ruimte'.

Als ik aankom bij lederwijs in Soest, zie ik dat de meeste kinderen buiten aan het spelen zijn. Samen met haar broertje van tien graaft de vijftienjarige Merel een gangenstelsel in de aarde, waarna ze de boel laat vollopen met water. Een eindje verderop zitten twee meisjes van een jaar of acht te kletsen op een schommel. De vierjarige Thomas kijkt intussen toe hoe een paar jongens bezig zijn een vuurtje te stoken. Iets verderop zitten een stuk of tien kinderen elkaar achterna met speelgoedzwaarden. Dat ik bij een school ben aangekomen, zie je er niet direct aan af.

Niets hoeft

lederwijs is dan ook geen doorsnee school. Kinderen van alle leeftijden (4 tot en met 18 jaar) spelen hier samen. Er zijn geen klassen, geen vakken, geen toetsen, geen rapporten. De kinderen mogen alles doen wat ze willen, zo lang ze anderen er maar niet mee schaden. Er zijn aparte hoeken waar de kinderen kunnen verven, muziek kunnen maken of een taart kunnen bakken. In de kelder staat een pottenbakersschijf en kan er worden geknutseld. In het gebouw zijn echter ook schoolboeken, educatieve spelletjes en kinderencyclopedieën aanwezig. Wie iets op wil zoeken, kan bovendien op een computer terecht. Maar niets hoeft. Geeft een kind er de voorkeur aan om de hele dag buiten te spelen, dan is dat prima. Wil een kind het hele *jaar* buiten spelen, dan mag dat ook. Op lederwijs wordt nergens les in gegeven (tenzij een kind er zelf om vraagt) en krijg je nergens cijfers voor. Je hoeft er geen Cito-toets te maken en je af te vragen naar welke middelbare school je zult gaan: op lederwijs stroom je gewoon door en kun je nooit blijven zitten. Kinderen verlaten de school tussen hun zestiende en achttiende jaar, als ze eventueel staatsexamen hebben gedaan. Hebben ze er geen zin in voor een diploma te werken, dan is dat ook goed.

De kinderen zijn dus zelf verantwoordelijk voor de manier waarop ze hun dagen invullen. 'Kinderen moeten hier zelf bedenken wat ze willen, wat ze leuk vinden, wat belangrijk voor hen is', vertelt Peter Hartkamp, mede-oprichter van lederwijs Soest, en per week twee dagen als begeleider op school werkzaam. 'Dat is nog helemaal geen gemakkelijke opgave. Toch vinden wij het essentieel om de verantwoordelijkheid bij de kinderen zelf te laten. Als je namelijk weet wat je heel graag wilt, ben je veel gemotiveerder om te leren, en gaat het leren ook veel sneller.'

Hartkamp denkt dat kinderen, al zijn ze nog zo jong, die verantwoordelijkheid best aan kunnen. 'Iedereen wil zichzelf ontwikkelen', zegt hij. 'Kinderen gaan vroeger of later ook allemaal lopen en praten. Het zit gewoon ingebakken in onze natuur om dingen te willen leren. Dat zien wij hier ook. Uiteindelijk willen alle kinderen leren lezen en schrijven bijvoorbeeld, al is het alleen maar omdat ze anders niet mee kunnen doen met een leuk computerspel. En als ze eenmaal het belang van iets inzien, leren ze supersnel.'

Vertrouwen op vermogen, daar draait het om binnen Lederwijs. 'De mensen hier vertrouwen erop dat je de goede dingen doet', zegt Geertje, sinds een paar maanden Lederwijs-kind. 'Dat vind ik erg prettig.' Ze brengt haar dagen graag door op de skatebaan in de buurt. Toch heeft ze op Lederwijs intussen ook een werkstuk over bacteriën gemaakt. 'Op mijn oude school moest ik dat soort dingen, en dan vond ik er niets aan. Maar nu wilde ik het zelf en vond ik het hartstikke leuk.'

Eigen leerstijl

Lederwijs Soest bestaat nu ruim een jaar. Peter Hartkamp richtte de school op uit onvrede met het bestaande onderwijssysteem. Zijn oudste dochter (toen negen jaar) had op haar oude school een fikse rekenachterstand opgelopen en bovendien een hekel gekregen aan lezen. Hartkamp: 'Ze kón het allemaal wel, maar vond dat schoolse gewoon niks. Iedereen heeft nou eenmaal een andere leerstijl. Als de manier van lesgeven niet bij jouw leerstijl aansluit, zeggen ze al gauw dat je niet kunt leren. Maar dat is het niet: je hebt alleen een probleem met de manier waarop de stof wordt aangeboden.' Voor zijn dochter ging Hartkamp daarom op zoek naar een alternatief. Hij stuitte op de Amerikaanse Sudbury Valley School waar al sinds 1968 volgens de Lederwijs-filosofie wordt gewerkt. Dit is het, dacht hij; hier kun je leren wat je wilt, wanneer je het wilt en hoe je het wilt. In januari 2003 opende Lederwijs Soest haar deuren, nadat al eerder Lederwijs Schoonhoven van start was gegaan. Andere Lederwijs scholen schieten intussen als paddestoelen uit de grond: na Soest zijn er nog tien bijgekomen, negen andere volgen naar verwachting in september.

'Op alle scholen, hoe vrij ook, moet je iets,' verwoordt Peter Hartkamp zijn onvrede. 'Vergelijk het maar met een fruitmand. Bij klassikaal onderwijs zeg je: 'Pak nu een mandarijn.' In het Montessori-onderwijs zeg je: 'Kies maar iets uit de fruitmand.' Bij Lederwijs zeg je: 'Hier is een fruitmand, zie maar wat je ermee doet.' Het traditionele vernieuwingsonderwijs zit nog steeds aan een curriculum vast. Er is wel vrijheid, maar die is begrensd. Je kunt uit tien dingen kiezen, maar je moet wel kiezen. Bij Lederwijs zeggen we juist: 'Je mag iets uit die fruitmand pakken, maar het hoeft niet. Je mag er ook iets bijleggen of iets heel anders gaan doen.'

Een ander verschil met veel scholen is dat kinderen op een volwaardige manier de school mee besturen. Alle kinderen en begeleiders maken automatisch deel uit van de schoolkring, die beslist over het reilen en zeilen op school. Eens per week wordt er vergaderd over kwesties als 'Mag Laura onder schooltijd naar haar verzorgpaard?' 'Er zijn konijnenkeutels gevonden in de kinderkeet!' en 'Twee euro gevraagd voor houtlijm'. Moeten er knopen worden doorgehakt, dan gebeurt dat volgens een zogenaamd 'sociocratisch principe'. Volgens dit principe is niet de mening van de meerderheid doorslaggevend (zoals in een democratie), maar moet iedereen expliciet zijn of haar instemming geven met een voorgesteld besluit. Als niemand overwegende bezwaren heeft, wordt het voorstel aangenomen. Op deze manier leren kinderen al vroeg dat ze medeverantwoordelijk zijn voor de beslissingen die worden genomen. Niemand kan immers achteraf zeggen dat hij iets toch graag anders had gewild, als hij wel zijn instemming gegeven heeft. Ben je überhaupt niet op de vergadering aanwezig, dan is ook dat je eigen verantwoordelijkheid: als je er niet bij bent, kun je ook niet meebeslissen.

Durven loslaten

Iederwijs is een particuliere school. Ouders betalen maandelijks minimaal €200, om de kosten voor huur, gas, water, licht, speelgoed, boeken, uitjes en dergelijke te dekken. De begeleiders werken allemaal op vrijwillige basis. Het zijn ouders die een of meerdere dagen per week op school aanwezig zijn, en de kinderen kunnen helpen als ze daarom vragen. 'Het is niet de bedoeling dat begeleiders actief dingen gaan aanbieden als kinderen zich vervelen', zegt Peter Hartkamp. 'Verveling is namelijk juist erg belangrijk, omdat een kind dan gaat bedenken wat hij echt wil. Je moet een kind daar niet van afleiden, want het enige wat je dan doet is het proces vertragen.' Daarnaast loopt er ook een bevoegd onderwijzer rond. Is er hulp nodig die niet in huis is, dan schakelt de school externe versterking van andere vrijwilligers in. Wil een kind bijvoorbeeld piano leren spelen, dan kijkt men of een van de begeleiders hierin iets kan betekenen, of dat er van buiten iemand moet worden aangetrokken.

Hoewel de hoge ouderbijdrage voor minder draagkrachtige ouders een probleem kan vormen, wil iederwijs geen elitaire school zijn. 'De enige eis die we aan ouders stellen, is dat ze achter deze vorm van onderwijs staan', zegt Peter Hartkamp. 'Ze moeten niet 's middags vragen 'En? Heb je wel gerekend vandaag?', want dan komt zo'n kind in een spagaat terecht. Ouders moeten óók vertrouwen op vermogen. Ze moeten hun kind echt loslaten en durven zeggen 'Je mag zelf weten of je wilt leren lezen of niet.' Dat is natuurlijk doodeng, want dan moeten ze ook zeggen 'Als je achttien bent en je kunt nog steeds niet lezen, is dat prima.' Voor ouders is dat vaak erg moeilijk.'

Zijn lezen en schrijven dan geen basisvaardigheden die iedereen op school moet leren? Hartkamp: 'Er zijn onwijs veel dingen die handig zijn om te kunnen en te weten, maar daar komt een kind op een gegeven moment zelf wel achter. Bovendien kun je op school maar een fractie leren van de totale kennis die in de wereld aanwezig is. Waarom zouden volwassenen dan moeten bepalen wat relevant is en wat niet?' Het argument dat je als kind sommige dingen makkelijker onder de knie krijgt dan als volwassene, wuift hij weg. 'Als kinderen dingen echt willen, leren ze heel snel. Het maakt dan niet uit hoe oud ze zijn.' Sterker nog, het heeft grote voordelen als kinderen hun eigen tempo kunnen bepalen, stelt Hartkamp. Kinderen doen immers geen dingen waar ze nog niet aan toe zijn, dus mislukt er ook niets. Ziekten als dyslexie en ADHD komen op de Sudbury Valley School – die al ruim dertig jaar bestaat en waar veel over bekend is – in elk geval niet voor. 'Wat is ADHD namelijk? Dat je niet past in het reguliere schoolsysteem', legt Hartkamp uit. 'Zo hebben wij ook geen problemen met hoogbegaafdheid, omdat kinderen bij ons niet tegen een grens aan lopen. Maar ook dyslexie zie je bij ons eigenlijk nooit. Dyslexie is misschien wel een typisch product van het reguliere onderwijs, doordat sommige kinderen al met lezen moeten beginnen voordat hun hersenen daar rijp voor zijn. Op iederwijs wil een kind pas leren lezen als het daaraan toe is. Zo voorkom je een hoop narigheid.'

Ook over de aansluiting met de maatschappij is Hartkamp optimistisch. De Sudbury Valley School lijkt in ieder geval al meer dan dertig jaar kinderen af te leveren die het prima doen op de arbeidsmarkt. En het worden beslist geen asociale types die alleen maar doen wat ze zelf willen, stelt Hartkamp. 'Kinderen leren hier verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf, maar ook rekening met elkaar te houden. Als de een de radio aan wil, en de ander wil dat niet, dan zullen ze daar iets op moeten verzinnen. We hopen alleen dat ze daarbij naar zichzelf blijven luisteren, en op zichzelf durven te vertrouwen. Dat is voor ons het allerbelangrijkste. Kinderen hoeven niets te worden. Ze mogen zijn wie ze zijn.'